

LBRIS

We know
books

ION BUDAI DELEANU

Țiganiada
sau
Tabăra țiganilor

poem eroi-comico-satiric

Editura
TANA

tipoia – a suiera.
ucigării – masacre (în timpul războaielor civile) (lat. internecio).
unghieț – colțul camerei de după sobă.
unsuros – fără perdea, licențios.
ura – a cuvânta.
urare -cuvântare.
urătoriu – vorbitor, orator.
urșinic – catifea.
usucat – anchilozat, atrofiat.

vatră – pământ.
vărtute – tărie fizică; virtute (moral).
vățășiță – econoamă, administratoare.
vechie – vechime, antichitate.
vergură, viergură – fecioară.
veri – ori, fie.
verin – scutier.
veșcă – cercul de lemn al ciurului.
via – a trăi.
vicleni – a trăda, a falsifica.
viclenit – deghizat, contrafăcut.
vince – învinge.
vinire – viitor.
vălfă – autoritate.
vântă – glorie.
vănzariu – trădător.
vănzării – trădări.
vârgoli – a se zvârcoli.
vârtoapă – prăpastie, abis.
vocni – a vărsa.
volnicește – după bunul plac, neîngrădit de nici o lege.
volnicie – exces, abuz de libertate (lat. licentia).
vorbă – elocință.
voroavă – cuvântare; discuție, conversație.
voroave – cuvinte; discursuri; expresii.
votrie – profesiune de votru, codoș, proxenet.
vozi – voievozi.

zală – inel dintr-un lanț.
zară – zer.
zăgneată – foc.
zătigni – a strâmtora, a înghesui de peste tot.
zăuita – a uita cu totul.
zbeș – învălmășeală.
zburată – ușurința minții, nechibzuință.
zburătăție – v. zburată.
zodie – planetă.

CUPRINS

Prolog	5
Epistolie închinătoare	7

Țiganiada sau Tabăra țiganilor

Cântecul I	13
Cântecul a II	39
Cântecul a III	61
Cântecul a IV	87
Cântecul a V	111
Cântecul a VI	129
Cântecul a VII	149
Cântecul a VIII	173
Cântecul a IX	199
Cântecul a X	227
Cântecul a XI	255
Cântecul a XII	283
Glosar	309

CÂNTECUL I

ARGUMENT

*Pân' Vlad Vodă pe țigani armează,
Asupra lor Urgia întărâtă
Pe Sătana, ce rău le urează,
Într-acea, luându-și de drum pită,
De la Flămânda pleacă voioasa
Țigănimăa drept cătră Inimoasa.*

1

Musă! ce lui Omir odinioară
Cântași Vatrhomiomahia,¹
Cântă și mie, fii bunișoară,
Toate câte făcu țigănia,
Când Vlad-Vodă îi dede slobozie,
Arme ș-olaturi de moșie,

2

Cum țiganii vrură să-și aleagă,
Un vodă în țară ș-o stăpânie
Cum, uitându-și de viața dragă,
Arme prinsără cu vitejie,
Ba în urmă îndrăzniră ș-a să bate
Cu murgeștile păgâne gloate.

3

Cum apoi, prin o gâlceavă-amară
(Căci nu să nărăvea depreună),

¹ Musă: acest cuvânt este elinesc, obicinuit acum mai la toate limbile, mai vârtos la poezie sau când scriu cu stilhuri. Precum s-arată la mythologia elinilor, musă va să zică știință, sau mai vârtos zâna aflătoare de știință. Elinii cinstea noao muse, precum: *Clio, Euterpe, Thalia, Melpomene, Terpsihore, Erato, Polimnia, Orania și Calliope*, care toate s-au zis ziele sau zâne, născute de Joie (sau Zevs) și fecioare viergure, de musică și poetică aflătoare. Pentru aceasta poeticii elinești și lăținești, vrând să înceapă vreun cântec, le chiama întru ajutoriu. Iar poeticul nostru aici chiamă îndeosăbit pre acea musă, care oarecând au cântat lui Omer *Vatrhomiomahia*, adecă *Bătaia șoarecilor cu broaștele*. – Mitru Perea.

Toți cari încãtro fuga luarã
Lãsându-și țarã vodã și corunã.
Însã toate-aceste se făcurã
Prin dimoneasca ametițurã,
4

Cã, măcar cel fără-asãmãnare
Mai rău duh dintru toate, Sãtana,
Purure în iad lãcașul sãu are,
Focului nestins fiind el hrana,
Dar totuș pe furiș câteodată,
Rãzvrãtind lumea, el se desfatã.
5

Iar de-astã datã-l întãrãtase
Urgia (precum spun) blãstãmatã
Ce vãzãnd cu sãcuri și baroase
Pe țigãnimea noastrã înarmatã,
În tot chipul hotãrî s-o strice,
Vrajbã întru dãnsa-aducãnd și price.
6

O! tu, hãrtie mult rãbdãtoare¹
Care pe spate-ți, cu voie bunã,
Toatã înțãleptia de supt soare
Și nebunia porți împreunã,
Poartã ș-aceste stihuri a mele,
Cum ți le dau, și bune și rele.
7

Apoi zicã cine cãte știe,
Eu cu mândru Solomon oi zice:
Toate-s deșerte și nebunie!
Cãci numa de-acel este ferice
Care pe sine-a cunoaște începe
Și firea lucrurilor precepe.
8

De la miazã noapte mai departe,
Sus, în vãzduhul întunecos,
Este-un loc (precum scrie la carte)

1 Hãrtia e rãbdãtoare, cãci pe dãnsa poți scrie ce vrei, bun și rău. Pentru aceasta poeticul nostru lipsã avãnd doarã de patroni și mețenați, închinã ostãneala sa hãrtii!

Cãrui zic filosofii haos,¹
Unde neîncetata bătãlie
Carea nu suferè nice-un bine,
Face-asupra stihii stihie!
9

O zãnã rea țara stãpãnește,²
Carea nu suferè nice un bine,
Ci toate stricã și desunește,
Toate sfarmã, spulbãrã ce-i vine
Înainte, ș-Urgie sã chiamã,
Rea prãsilã de tatã și mamã.
10

De-acolo privind corbiș la toate,
Urgia vãzu pe ticãloase
Gloatele țigãnești înarmate
Cu sãcuri, ciocane și baroase;
Precepãnd apãi ce va sã fie,
Mai cã nu leșinã de mãnie!...

1 Haos: va sã zicã, dupã noima elinilor, întunec fãrã margini, unde toate sunt mestecate stihiiile depreunã.

2 Zãnã: Cuvântul acesta va sã zicã zicia sau ca cum ai zice dumnezeioaie; însã, spre înțãlesul tuturor am socotit sã aduc aminte cetitorilor cã vrãnd poeticul a da un gust nou poesii noastre alãturind-o poesii altor neamuri, au meta-hirisit (trebuințat) obiceiul elinilor ș-a latinilor, care personisesc patimile și vãrtușile (îmbunãtãțirile), cãci prin aceasta sãngur sã osãbește poeticul (cãntãrețul) de orator (urãtoriu). – M. Perea.)

a) Adecã ca și țãranii noștri la povești, când spun de ciumã, de mama pãdurii și a vânturilor ș.c.d. – Chir Simplițian.

b) Adecã teacã-fleacã, vorbe goale, pagubã de hãrtie. Mai bine era sã cãnte ca țigani noștri, și cu verșuri cum sunt obicinuite. Eu toate cãte s-au zis pãnã aici, în scurt le-aș fi cãntat:

Frunzã verde de sãcarã
Iacã țigani s-armarã
Ca sã-și puie un vodã în țarã
Asemene lor, pe o cioarã;
Dar sfãdindu-sã într-e sine,
Lãsarã-și vodã ș-ocine
Și mersãrã în țãri strãine,
Precum le-au pãrut mai bine.

Iatã toate în scrut, fãrã a sã lãți pe la haos și Urgii, sau nu știu ce țãri pustii! – Cocon Idiotiseanul.

c) Dar lasã, frate, nu critisi cele ce nu înțãlegi, ca sã nu te faci de rãs; cã așã judecãnd cva tine, trebuie sã defãimãm toți poeticii și sã cãntãm purure frunzã verde. – Cocon Simplițian.

11

Căci nu rabdă năsâlnica zână
Ca rând bun oamenii să păzască.
Și temându-să ca să nu vină
La cevaș' rând gloata țigănească,
Gândi cum sfaturi să le strămute;
Ș'îndată, iaca, să scoală iute,

12

Pe arepi de volburi cu fortună
Încălecând, la iad să pogoară.
Pe-unde mărgere, fulgeră, tună,
Toate spulbără, frânge ș-oboară.
Însuș' pe diavoli prinsă mirare
De năpraznă-așa iute și mare.

13

Iar deacă stete fără sfială
Naintea negrii mării-sale
Sătanei ce cu multă pofală
Stăpânește-a tartarului vale,
Rădicând ia sprinceana sumeață,
Zisă-amenitând celui în față:

14

„Sătano, de nu mi-ai fi părinte
Și de n-aș fi întii născută ție
(Când căzuși din ceriu, dacă ții minte,
Mă-avu cu tine-oarba Zavistie !)

1 Urgia zice că Sătana i-au fost tată și Zavista mamă. Trebuie a ști că poetul vrând să obrăzuiască mai chiar și poeticește lucrul, prin Sătana înțalege pre cel mai întii duh necurat care mai nainte de osândire fusese arhanghel și, precum să zice la cărțile besericești, să numea Luceafer, adecă purtătoriu de lumină, iară Sătana să zice și la Biblia acelaș duh necurat. Spun cei învățați întru dogmele creștinești că acelaș, mai nainte de cădere au fost cel mai întii arhanghel; și apucându-l zavistia au gândit să-ș pue tronul său asemenea cu Dumnezieu; pentru aceasta fu surpat cu toți care au fost într-un gând cu el. Drept aceasta poetul zice că s-au împreunat cu Zavistia și au născut pe Urgie. Într-acest chip trebuie să se înțaleagă și cuvintele Urgii, unde zice că Sătana odinioară nu s-au îndoit și au cutezat a să scula pe Dumnezieu. – M. Perea.

a) Bine ar fi doară de alte, însă nu să cade să să pomenească diavolul într-e creștini, și este improptiva credinții noastre ca lucruri de-aceste să nu scrie la cărți de aceste, și mai vârtos la povestea țiganilor. – Părintele Disidemonescul.

b) Așa judecă odată un feliu de dobitoc, de mărgăritariu socotind că-i ceva de mâncat. Bunul părintele de bună samă n-au cetit Biblia și istoria lui Iov!... cu mult mai puțin facerea vestitului englez Miltan care au alcătuit un poemă supt titula Raiul pierdut. – Coconul Musofilos.

Necăutând că-aceasta-i a ta țară,
Aș grăi cu tine-almintre doară.

15

Unde-i duhul ș-inima nefrântă
Acelui mândru Luceafăr care
Nu să îndoi și pre cea mai sfântă
Lumină în ceriu viețuitoare
A să scula cu războiu, odată!
Ce negrijă-acum te ține, o tată?

16

Tu șezi aici, fără nice-o teamă,
Adevărat! Dar sus ce să face
Pe lume, nu știi sau nu bați samă.
Nu vezi ce năpraznă vine încoace
Pe iadul tău? Eși numai, afară
Ș-însuși a ta vedea-vei ocară!...

17

Încă și țiganii mișei caută
Ca să să puie ciocane și laută
Și într-armați pe Mahomet să scoală.
Îi văzui sfătuind cum să-ajute
Lui Vlad, în toate chipuri plăcute.

18

Singur acel Vlad, de-l lași în pace,
Gata-i a prăpădi păgânimea.
Ș-atuncea iadul tău ce face?
Unde-ți va fi slava și mărimea
Că-ai scornit legea mahometană?
Înțalesu-m-ai acum, Sătană!..."

19

Aceste zicând, ca și curcanul
Întârâtat să gânfă și iată!
Toată fierea și turbat cătranel
În tată-său varsă sluta fată.
Iar el, mai nu plesni de mânia,
Ș-abea cât putu zice: „O mie!..."

20

Și mai răsufând: „Fiică iubită!
Pe-aceasta te cunosc adevărată
Prășila mea: dar fii odihnită:
Acuș vei vedea că al tău tată
Tot acel e, care-odinioară
Vru pe Cel înalt din ceriu s-oboară!..."

21

Urgia de-aci să întoarsă îndată,
Iară Sătana, iute ca vântul
Sau din arc slobozita săgeată,
Pătrunzând în curmeziș pământul,
Ieși la lumea de sus, afară
În chip de fum cu vânăță pară.

22

Iar după ce pământeașcă boare
Răsuflă puținel întru sine
Și cevaș i să făcu răcoare,
Socoti cum ar face mai bine,
Ca nevăzut el toate să vază
Pe unde-ajunge-a soarelui rază,

23

Știind el foarte bine că, afară
De ceata îngerească pânditoare,
Ce pregiur a toată lumea zboară,
Sânt-Ilie prorocul¹ încă are
Asupra lui pază foarte bună
Ș-unde-l zărește, acolea-l detună.

24

Din ceste cuvioase pricine
Mult nehotărât el nu rămasă,
Ci formă de corb luând pe sine,
Să băgă într-o negură prea deasă
Și să rădică în aripi ușoare
Păn la nuări, aproape de soare.

25

Cum vulturul silit de foame,
Împregiur, pretutindene zboară,
Câmpuri, păduri și grădini cu poame
Străbătând cu vederea, ca doară
Va zări stârvuri și mortăciune,
Sau ceva vrednic de vânăciune,

1 Pentru Ilie proroc este un crăzământ într-e țărani cumcă el umblă cu căruța sa de foc pe nuor când tună și, dacă oblicește undeva pe diavolul, îndată-l fulgeră. De-acolea au luat și poetul nostru aceste, fiindcă el în toate urmează socotintelor de obște a norodului, cum au făcut și Omer. Dar în lucruri ca aceste, nice să cuvine a face almintre, căci apoi nu ar fi poveste de obște. – M. Perea.

26

Așa Sătana cu fața viclenită
Caută de sus, nevăzut de nime
Și zărește toate într-o clipită;
Din Ochian până la tătârăme;
Vede toți mîncătorii de pâne,
Încă și pe cei cu cap de câne.¹

27

De acolo vede nenumărată
Oastea lui Mahomet cum vine,
S-o robească Muntenia toată;
Și văzând să bucură întru sine,
Hotărând păgânilor s-ajute
În toate chipurile știute.

28

Vede și tabăra țigănească
Între Alba și Flămânda adunată²,
Care, după porunca domnească,
Acum era și în arme îmbrăcată,
Așteptând cea de pe urmă poruncă,
Încătro și pre-unde să se ducă.

29

Acolo era din țara într-eagă
Strinși țiganii cu mic și cu mare,
Părăsindu-și viață pribeagă
Și puindu-să la noao stare,
Să nu mai umble din țară în țară,
Nici să mai fie-altăra de-ocară.

1 Acești oameni cu capete de câne s-au obicinuit, în norodul nostru, a să numi cătcăuni, care să zic că au fost mîncători de oameni. Ba pe unele locuri am auzit numindu-i capcâni, adecă ca când ar avea cap de câne. Această poveste la neamul nostru au rămas de bună samă de la dați, fiind că și Erodot scrie în părțile Știtiilor de nește androfagi, adecă mîncători de oameni.

2 Alba și Flămânda sunt doao sate aproape unul de altul, în ținutul, precum în pare, a Argeșului. – M. P.

a) Minunat lucru că tocmă au tăbărit țiganii într-e Alba și Flămânda; doară va să zică că țiganii nu era nici albi, nici flămânzi! – Chir Onochefalos.

b) La o iscodire de șagă și glumitoare, mai vârtos despre țigani, nu este de a să mira, când să află de aceste numiri într-adins căutate, pentru ca să să facă gluma mai cu haz. – C. Musofilos.

30

Căci Vlad Vodă locuri de moșie
Le dedusă cu ceastă învoială,
Ca de-acuma și dânșii să fie
Oameni ca ș-alții cu rânduială¹;
Iar ei mult să sfătuiea într-e sine
Cum ș-ar tocmi trebile mai bine.

31

O zi de sfat era și de-ast' dată,
Unde toată-acuma s-adunașă
Boierimea cea mai învățată,
Multă făcând voroavă și deasă.
În urmă Drăghici rostul deschisă,
Ș-acest chip cătră-adunare zisă:

32

„Bărbați buni! Trăind eu pă astă lume
Multe pății și bune și rele,
La multe privii adinsuri și glume,
Dar, vă spun drept, din toate ahele,
Ca ș-ahasta-ori adins, ori în șagă,
Eu nu văzui în viața într-eagă.

33

Noi țigani să-avem țărișoară!...
Unde să him numa noi dă noi!...
Să-avem sate, căși, grădini ș-ogoare
Și dă toate, ca ș-alții, mai apoi?
Zie! privind la lucruri așa rare,
Ca când treaz fiind, aș visa în pare...

34

Și ce ne mai trăbuie doar încă
Șpre viețuirea fericită?
Zie! nimică!... Numa cât mă mână
O gândire!-adecă ha clipită
Mai dă pă urmă-a vieții mele;
Căci acum a muri mi-ar hi jele!...

1 Să află la unele cronică românești că Vlad Vodă au armat țigani asupra turcilor, și aceasta este o tâmplare istoricească adevărată; dar că le ar fi dat pământuri, nu află scris la nice un letopiseț. Însă să vede a fi asemenea cu adevărul, căci de nu ar fi strins țigani mai nainte launloc, nu i-ar fi putut înarma; apoi trebuia să le arete și lor vreun folos, vrând ca să-i îndemne a lua armele asupra turcilor! – M. P.

35

Eu mă tem că n-oi ajunge doară
Să văd țigătimea la rând pusă.
O! dulcea și draga primăvară
A zălelor mele, cum apusă!...
Acum ar hi în lume dă a trăirea
Pă chieful tău, cum te trage hirea!¹

36

Voi, tinerilor, luați aminte
Ce moșul Drăghici acum vă zice:
Faceți-vă bune-așezământe
Și lăcuiți dăpreună-aice;
Fiți purure într-o minte ș-o voie,
Mai vârtos la vreme dă nevoie.

37

Că, dacă nu vă veți prinde dă mână
Părtășiri iubind și împărăchiare,
Asupri-vă-va limbă străină
Și veți hi periți fără scăpare,
Nice veți mai face-un neam pă lume,
Ci veți hi fără țară și nume.

38

Ba veți hi cum furăt pân-acum,
Cumu-s jidovii blăstămați, iacă!...
Ce n-au țară, ci trăiesc pă drum...
Să hie țara cât dă săracă,
Dulce-i când poate cineva zice:
Asta-i țara mea, eu-s dă aice!²!

1 Eu tot ascultai până acum, socotind că doară poeticul au greșit ortografia; dar văd că, de când au început țiganul Drăghiciu a vorbi, cu totul altă voroavă sau chip de-a vorbire întrebuințază, precum: ahaia, ahastă, hie ș. a. – Chir Simplițian.

a) Poeticul face foarte bine, căci, de vreme ce arată cum au vorbit țigani, trebuie să arete și chipul de vorbit a lor, adecă dialectul lor de atunci, care nu putea să fie alt fără muntenesc. Acestaș' dialect să vorbește astezi în Ardeal, în valea Hațegului. Însă țigani într-e sine, precum zice autorul, așa vorbea; și doar și autorul așa au aflat scris. – M. P.

2 Adecă va să zică Drăghiciu: fiți una și vă țineți de mână, că, de ar fi neamul cât de mic, deacă este unit într-e sine și nu să împărăchiază, nici un neprieten din afară poate să-l strice și să-l răsipească!... Vedeți, zice el, pe jidovi care n-au țară și sunt pretutindene străini și purure în drum. În urmă, de-ar fi țara cât de mică și săracă, totuș mai fericit este acel' neam care are țară și lăcuieste într-însă. O, de-ar înțelege neamul meu ce bunătate este a avea țara sa, nu ar huli